

बॅरी. शेषराव वानखेडे कला वाणिज्य
महाविद्यालय खापरखेडा

अर्थशास्त्र विभाग

अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

डॉ. गजानन सोमकूंवर

भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्टे

- १. दरडोइ उत्पन बरेच कमी आहे.

वर्ष	1980-81च्या किमतीप्रमाणे दरडोइ उत्पन
1950-51	1127
1960-61	1350
1970-71	1520
1980-81	1630
1990-91	2222
1991-92	2175
1992-93	2243
1993-94	2337
1994-95	2449
1995-96	2608
1996-97	2761

कृषी क्षेत्रावर निर्भर

- १९९७.९८ मध्ये एकुण लोकसंख्यंपैकी ६१ टक्के लोकसंख्या शेती क्षेत्रात
- अमेरिका. जपान इंग्लंड — २ टक्के
- रा. उत्पातात १८ टक्के वाटा
- शेती क्षेत्रावर लोकसंख्येचा भार जास्त
- अर्धबेकारी व छूपी बेकारी

लोकसंख्येचा वाढता दबाव

जनगणणा	लोकसंख्या कोटीत	वाढ ...घट
1901	23.8	--
1911	25.2	1.6
1921	25.1	-0.1
1931	27.9	2.8
1941	31.9	4.0
1951	36.1	4.2
1961	43.9	7.8
1971	54.8	10.9
1981	68.3	13.5
1991	84.4	16.1
2001	102.70	9.3

दशक	जन्मदर प्रतिहजारी	मृत्युदर प्रतिहजारी
1891-1900	45.8	44.4
1901-1910	48.1	42.6
1911-1920	49.2	48.6
1921-1930	46.4	36.3
1931-1940	45.2	31.2
1941-1950	39.9	27.4
1951-1960	40.0	18.0
1961-1970	41.2	19.2
1971-1980	37.2	15.0
1981-1990	32.6	11.1
1991-1996	27.4	8.9

बेकारी व अर्धबेकारी अस्तीत्व

- ग्रामीण बेकारी
- मोसमी बेकारी
- छूपी बेकारी

- शहरी बेकारी
- औधोगिक बेकारी
- सूशिक्षीताची बेकारी
- कारणे
- लोकसंख्या वाढ
- आथिक विकास दर कमी
- अपूरा औधोगिक विकास
- शेतिचा मागासलेपणा
- कूटिर व लघु उदयोगाचा —हास

भांडवल निर्मीतीचा दर कमी

- संपत्ती वाटपातील विषमता
- तंत्र ज्ञानाचा निम्न दर
- आधारभुत संरचनेचा अभाव
- नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा अपुरा वापर
- निम्न जिवनमान
- लोकसंख्याविषयक वैशिष्टे

- मानविय साधनाचा निकृष्ट दर्जा
- वित्तीय संस्थांचा अपुरा विकास

भारताची लोकसंख्या

लोकसंख्येचा वाढता दबाव

जनगणणा	लोकसंख्या कोटीत	वाढ ...घट
1901	23.8	--
1911	25.2	1.6
1921	25.1	-0.1
1931	27.9	2.8
1941	31.9	4.0
1951	36.1	4.2
1961	43.9	7.8
1971	54.8	10.9
1981	68.3	13.5
1991	84.4	16.1
2001	102.70	9.3

दशक	जन्मदर प्रतिहजारी	मृत्युदर प्रतिहजारी
1891-1900	45.8	44.4
1901-1910	48.1	42.6
1911-1920	49.2	48.6
1921-1930	46.4	36.3
1931-1940	45.2	31.2
1941-1950	39.9	27.4
1951-1960	40.0	18.0
1961-1970	41.2	19.2
1971-1980	37.2	15.0
1981-1990	32.6	11.1
1991-1996	27.4	8.9

भारताच्या लोकसंख्या वाढीची कारणे

- अ—जन्मदर जास्त असणे

दशक	जन्मदर प्रमाण
1991-1900	45.8
1901-1910	48.1
1911-1920	49.2
1921-1930	46.4
1931-1940	45.2
1941-1950	39.9
1951-1960	40.2
1961-1970	41.2
1971-1980	37.2
1981-1990	32.6
1991-2009	26.4

जन्मदर जास्त असण्याची कारणे

- 1. विवाहाची प्रथा
- 2. बालविवाह
- 3. निरक्षरता व अज्ञान
- 4. दारीद्रय
- 5. सामाजिक प्रथा
- 6. एकत्र कुटुंबं पध्दती
- 7. हवामान
- 8. सरकारचे दुर्लक्ष
- 9. कुटुंबं नियोजन कार्यक्रमाची उदासिनता
- 10. द्विभार्या विवाह
- 11. विधवा विवाह

मुत्यूदर कमी असणे

दशक	मुत्यूदर
1901	42.6
1911	48.6
1921	36.3
1931	31.2
1941	27.4
1951	218.0
1961	19.2
1971	15.0
1981	11.1
1991	8.9
2001	

ब-मुत्तूदर कमी असण्याची कारणे

- दुष्काळाचे निवारण
- साथीच्या रोगाचे नियंत्रण
- आरोग्याच्या सोई
- प्रसुती विषयक सोई
- सरासरी आयुर्मानात वाढ

- क'— निवासीतांची आवक

उपाय

- लग्न मर्यादेत वाढ
- शिक्षणाचा प्रसार
- लैंगिक शिक्षण
- रोजगारात वाढ
- शहरिकरण
- सामाजिक सुरक्षितता
- स्त्रियांच्या कार्यक्षमतेत वाढ

कुटूंब नियोजन कार्यक्रम अपयशी होण्याची कारणे

- लोकांचे अज्ञान
- धार्मीक समजुती
- जनतेचा अपुरा प्रतिसाद
- शस्त्रकीयेची भिती
- प्रभावशुण्य शत्रुकिया
- सक्तीचा कार्यक्रम

उपाय

- शिक्षणाचा प्रसार
कार्यक्रमाचा प्रसार
सामाजिक प्रतिष्ठीत लोकांचा
सहभाग
कुटूंब नियोजनाची साधणे स्वस्त
दरात उपलब्ध
प्राथमिक आरोग्य केंद्राची
स्थापणा
लोकांचे मन वळवायला हवे

केंद्रीय अर्थसंकल्प - 2016

चर्चासत्र

प्रमुख वक्ते

प्रा. सूनिल घूगल

अतिथी- डॉ. राजेन्द्र राउत

अध्यक्ष - डॉ. अंजली पांडे